

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Sizleri, Müslüman Arnavutluk'un haftalık bülteni Muştu'nun on üçüncü sayısı ile selamlıyoruz.

Her şeyden evvel bültenimizin 9, 10 ve 11. sayılarında yayımlamış olduğumuz, **“Bulgaristan'da Yaşayan veya Türkiye'ye Dönüş Yapan Türklerin AB Sosyal Güvenlik Hukukunda Yararlanabilecekleri Haklar”** isimli, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Sayın **Doç. Dr. Kamuran REÇBER** tarafından hazırlanan çalışmanın Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği'nin (BAL_GÖÇ) düzenlemiş olduğu bir konferansta sunulduğunu ve bu çalışmanın İngilizcesinin Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) tarafından hazırlanan *Uluslararası Hukuk ve Politika* dergisinde yayımlandığını bildirmek isteriz.

(Linkler:

<http://www.balgor.org.tr/bilgi/krecberpane1.html> ve www.usak.org.tr)

Sayın hocamızdan ve okurlarımızdan kaynağa yönelik bu eksiklik için özür dileriz. Eksiklik mazeretle giderilemese bile, ticari hiçbir gayesi olmayan ve sadece internet üzerinden yayımlanan bu bülten çalışmasında olabilecek aksaklıkların eser sahipleri ve okurlarımız tarafından hoşgörüyü karşılanacağını umuyoruz.

Bu sayımıza Kosova'nın bağımsızlığından sonra bir cendere içinde kalan Sırbistan İslâm Toplumunun deklarasyonu ile başlıyoruz.

Bültenimiz Olsi Jazëxhi (Yazıcı) tarafından hazırlanan ve Tekirdağ'da düzenlenen Balkan Kongresi'nde sunulan *Türklerden Arnavutlara* isimli bir çalışmanın ilk ölümlü ile devam ediyor.

Üsküp Müslümanları hakkındaki tez çalışması ise altıncı bölümüyle devam ediyor.

Esra Özbeçetek tarafından tercüme edilen, Salih el-Münacîd'in *Yanlışın Düzeltiminde Nebvî Yöntemler* isimli çalışması da devam eden yazılar arasında ikinci bölüm ile yer alıyor.

Çameria bölümünde Çameria için yapılan bir gösterinin fotoğrafına ve yazılan bir şiire yer veriyoruz.

Bültenimiz Sultan V. Mehmet Reşad'ın 1911'deki Kosova seyahati sırasında çekilen, Halifeyi bekleyen Arnavutları gösteren bir fotoğraf ile son buluyor.

Hepinize hayırlar dilerken gerek bülten çalışmamıza ve gerekse www.muslumanarnavutluk.com sitesine yönelik müspet – menfi görüşlerinizi mustu@muslumanarnavutluk.com elektronik posta adresine gönderebileceğinizi hatırlatmak istiyoruz.

Selam ile...

SIRBİSTAN'DAKİ İSLÂM TOPLUMUNDAN DEKLARASYON

Sabor Oturumu

27 Mart 2008
Perşembe

İnsan haklarını, medeni hakları ve dinî hakları düzenleyen uluslar arası belgelerden hareketle;

Anayasa tarafından kabul edilen insani, medeni, dinî haklardan hareketle;

Din ve dînî toplumların devlet ve politikadan ayrılmasıyla ve dînî adaletle ilgili anayasal ve hukukî prensiplerden hareketle;

Kiliseler ve dinî topluluklar [cemaatler] yasası mucibince devlet organlarının İslâm toplumunu ve onun üyelerini koruma zorunluluğundan hareketle ;

Altı ay süren İslâm toplumunu frenleme çabaları münasebetiyle [nedeniyle];

Barışı, istikrarı ve olağan hayatı korumakta kesin kararlı, bu bölgedeki istikrarın bir faktörü olan İslâm toplumunun rolünü korumakta tutarlı ve kararlı olan; Müftüler, Sabor üyeleri, Meşihat üyeleri, müderrisler (medrese ve İslâmî araştırmalar fakültesindeki profesörler), meclis başkanları, başımamlar, imamlar ve din öğretmenleri 27 Mart 2008'de Novi Pazar'daki bir toplantıda kabul etmiştir ki:

DEKLARASYON

1

Sırp Cumhuriyeti Devletinin Diyanet Bakanlığı; Novi Pazar, Tutin ve Sjenica belediye organları; Altyapı Bakanlığı, Sırp Cumhuriyeti Kültürel Anıtları Koruma Dairesi, Sırp Cumhuriyeti İstatistik Dairesi, Polis ve Adalet Bakanlığı gibi devlet organlarından İslâm toplumunun üye, organ ve kuruluşlarının din özgürlüğüne gelen tehdidi sert bir şekilde yargılıyoruz.

2

Cumhurbaşkanı ve Devlet Başkanından Müslümanların ve İslâm toplumunun haklarına karşı olan tehdidi daimi olarak durdurmalarını ve İslâm toplumuna yönelik meşru olmayan ve illegal faaliyetlere karşı gerekli tüm faaliyetleri ve sair uygulamalarını, ayrıca onların yaptıklarının sorumluluğunu almalarını talep ediyoruz.

3

Yetkili devlet organlarından acil olarak İslâm toplumunun üyelerinin ve memurlarının, aynı zamanda daima tehdit altındaki vakıf varlık ve taşınmazlarının güvenliğini temin etmelerini istiyoruz.

4

Polis, savcılık ve adalet bakanlığından 16 Kasım 2007'de Novi Pazar'daki Altun-alem Camii'nin bahçesinde ve 7 Mart 2008'de Tutin'de medrese kuruluşunda cinayete teşebbüs eden ve İslâm toplumunun iki memurunun ciddi yaralar almasına sebep olan kişilerin adalet önüne çıkarılmasını istiyoruz. Bunlar, her iki olayda da polis gücünün olmasına rağmen hâlâ bulunamadılar.

5

İslâm toplumunun organ, kuruluş, ulema ve üyelerini, baş müftü Muammer Ef. Zukorlic başkanlığındaki İslâm cemiyeti birliğini başarılı savunmaları nedeniyle faaliyetlerini tasdikliyor ve tam destek veriyoruz.

6

Biricik İslâm toplumunu muhafaza etme yolunda, Sırbistan'daki Müslümanlara yardım çabalarından dolayı İslâm toplumunun büyük önderi Dr. Mustafa Cerić'e en samimi takdir ve tasdiklerimizi sunuyoruz.

7

Sırbistan'daki İslâm cemiyetinin yasal ve meşru organlarına verdikleri destek için çevredeki İslâmi cemiyet önderlerine teşekkür ediyoruz.

8

İçinde buldukları zor döneme rağmen ulema ve Müslümanlar, İslâmî ve meselelerin barışçıl çözümünü öğretmede ve hayatın güzelliklerini ve nimetlerini koruma amacıyla hoşgörü ve barışı sürdürmede tutarlı olma konusunda kararlıdır.

9

Bu deklarasyon;

- Cumhurbaşkanına
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatına (AGİT), Avrupa Meclis Komisyonuna ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine
- İslâm Konferansı Örgütüne
- İslâm Dünyası Birliğine (Rabita)

- Türkiye Cumhuriyeti Dinî İşler Tekaddüm Başkanına [Diyamet İşleri Başkanına]

- Bosna ve Hersek'deki İslâm Toplumu Riyasetine

- Çevre İslâm toplumlarına

- Avrupa birliği üyesi ,güvenlik konseyi daimi üyesi olan ülkelerin elçiliklerine

- İslâm konferansı örgütüne üye olan ülkelerin elçiliklerine

- Parlamento siyasi partilerine

- Geleneksel kilise ve dini toplumlara

- İnsan haklarıyla uğraşan sivil örgütlere (organizasyonlara)

-Medyaya gönderilecektir.

Sırbistandaki İslâmi toplumun meshiat'ı
-Novi Pazar

Web: www.islamskazajednica.org

Müslüman Arnavutluk'un haftalık bülteni *Mustu* için İngilizce'den tercüme edilmiştir

TÜRKLERDEN ARNAVUTLARA

Olsi Jazëxhi

İngilizceden tercüme eden: Ahmet Kaldırım

1994 yılında bir ara, Tiran'daki Kombinat semtinde yeni inşa edilen bir camiyi ziyaret ediyordum. Burada adını hatırlamadığım yaşlı bir adamla eğlenen bazı genç Arnavut Müslümanlara rastladım. Muhtemelen seksenlerindeki, Arnavutluk'un güneyinden gelen ve yıllar süren acımasız tanrı-tanımaştırılmadan sonra artık açılan yeni dinî özgürlükle eğlenen yaşlı adam gençlere Müslüman olarak onların "Türk" olduklarını söylüyordu. Yaşlı adama göre Peygamber Muhammed de Türk'tü. O, gençlere göre, aklını kaçırmış olmasının yanında kesinlikle düşüncesiyle de çağdıydı. Yaklaşık olarak on yıl sonra, 2004'ün başında, aynı garip vakıyyla bir kez daha karşılaştım. İşkodra'yı ziyaret ederken müftüleri meselelerinden bazılarını açıkladı. Müftü bana İslâm'ın genelde "Turkdom" (Türklük) olarak etiketlendiği kasabası (*Tyrqini*) hakkındaki eski bir anekdotu anlatıyordu. Burada yine İslâm ve Müslümanlar ile Türklük ve Türklerin karşılaştırılması söz konusuydu. Müftüye *Tyrqinia* kelimesinin anlamının ne olduğunu sordum. Bana eskiden "Türk" ve *Tyrqini* kelimelerinin Arnavutluk'ta Müslümanları ve İslâm'ı tanımlamada kullanıldığını söyledi.

Tiran'da yaşlı bir Müslüman Arnavut Türkiye'den gelen misafirlerle hasret gideriyor.

Bu tarihi imalara rağmen modern anlayışımız uyarınca, "Türk" kelimesinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını tanımlamada kullanıldığını bilmekteyiz. Doğru olduğundan emin olmak, bu kelimenin anlamını araştırmak için bir Arnavutça sözlük (Arnavutluk Bilim Akademisi tarafından 2002'de basılmış bir sözlük) açtım. Başlangıçta benim tahminim ispatlandı: "*Türk-1. Türkiye'de yaşayan veya Türkiye asıllı birey,*" ve "*2. Türklerle ilgili bir şey, kalite veya onlar tarafından yaratılan bir şey.*"¹ Bununla birlikte aynı enstitü tarafından 1980'lerde yayınlanan sözlükte Türk kelimesi için farklı bir açıklama vardı. İlki benim bildiğim idi: "*Türk-1. Türkiye'de yaşayan veya Türkiye asıllı birey,*" fakat ikinci tanım "*2. eski kullanım: Müslüman.*"²

TURK, ~KU m. sh. ~Q, ~QIT. 1. Banor vendës i Turqisë ose ai që e ka prejardhjen nga Turqia.

2. vjet. Mysliman.

★ Koka e turkut dashi i kurbanit.

TURK, ~E mb. Që lidhet me Turqinë ose me turqit, që është karakteristik për Turqinë ose për turqit, i Turqisë ose i turqve; që është krijuar nga turqit. Populli turk. Shteti turk. Popullsi turke. Gjuha turke. Fjalë turke. Valle (muzikë) turke. Kafje turke. Banjë turke.

TURKËSH/Ë, ~A f. sh. ~A, ~AT. Fem. e TURK, ~U.

TURKOSHAK, ~E mb. keq. 1. Turk. Pasha turkoshak. Krerët turkoshakë. Taborr turkoshak. Emër turkoshak.

2. Që vepron a qeveris me mënyra të prapambetura e të vrazhda; që u përmbahet zakoneve të vjetëruara e prapanike; që ka mendime e sjellje të trasha; anadollak. Regjim turkoshak. Mendime (paragjykime) turkoshake.

3. Përd. em. sipas kuptimeve të mbiemrit. Luftonin me turkoshakët.

Türk kelimesinin anlamını 'Müslüman' olarak veren 1980 tarihli sözlükten bir pasaj

Daha geriye giderek bundan yirmi yıl önce, 1960'da yazılmış bir sözlük buldum. Türk kelimesi için aşağıdaki tanımları buldum: "*1. Türkiye'nin Asya*

¹ Fjalor i Shqipes se Sotme, Akademia e Shkencave e Shqiperise, Instituti i Gjuhesisë dhe i Letersisë, Botim i dytë i ripunuar, Toena, Tirane, 2002, p. 1374.

² Shkronjen "T" e ka punuar Kornelja Sima. Fjalori i Gjuhës së Sotme Shqipe, Akademia e Shkencave të Shqiperise, Tirane, 1980, p. 2042

veya *Balkan kısmında yaşayan birey,*” ve “2. *İnsanlarımızın çoğunun Osmanlı fethi altında İslâm'a geçmesi nedeniyle, ülkemizin tüm kesimlerinde din değiştirilenler Türk, Turq, Turke, Turkeshë, Turkinë olarak adlandırıldılar. Bu kelimeler istilacılarla aynı dine sahip Müslümanları açıklamak için kullanılıyordu.*”³ Yazar açıklamasına "Türk" kelimesinin Müslümanları açıklamak için kullanıldığı Arnavutluk'un farklı bölgelerinden bazı örnekler vererek devam ediyordu. Örneğin: “*Mo, në je turk!*” (Türksen zarar verme!); “*Në je turk e bir turkut, mos, se stë ka hije*” (Türksen veya Türk oğlusan, bu iyi değildir); “*Kush është turk n'Muhamenë / Të mos lshoj dervenë*” (Muhammed'in izi üzere Türk olan anayurdunu terk etmemelidir); “*More turk i Perëndisë/(M)Syna derën e xhamisë/...*” (Ey siz Rabbinizin Türkleri/ Caminin kapılarından girin); “*Djali i dadës në kosh turk/ Këto dy faqe mos mi puth!/ Nkosh turk me imanë/ sti la faqet pa ti ngranë!*” (Amcamın oğlu, Türksen / Bu iki yanağı asla öpmemelisin / Ben imanlı bir Türksem / bunların tümünü yemeden gitmem).”⁴

Bu eski sözlükler dışında “Türk” kelimesinin başka vakalarda Arnavut Müslümanları tanımlamada kullanıldığını tespit ettim. Meşhur Arnavut Katolik rahip, Gjergj Fishta, *Kanın Gözyaşları* adlı kitabında (1913'de basıldı) “Türk” kelimesinin gerçekte Arnavut Müslümanları tanımlayan popüler kullanımını kabul eder. Genç (Jön) Türklerin kendilerini Yahudilerin ve Masonların günahlarından dolayı daha önce olamadığı kadar cesur kılmaları

³ Tahir N. Dizdari, *Fjalor i Orientalizmave në Gjuhën Shqipe, Instituti Shqiptar i Mendimit dhe i Qytetërimit Islam, Organizata Islame për Arsim, Shkencë dhe Kulturë (ISESCO), Tiranë, 2005, fq. 1054-1056*

⁴ Tahir N. Dizdari, *Fjalor i Orientalizmave në Gjuhën Shqipe, Instituti Shqiptar i Mendimit dhe i Qytetërimit Islam, Organizata Islame për Arsim, Shkencë dhe Kulturë (ISESCO), Tiranë, 2005, fq. 1054-1056*

sebebiyle” buradaki, “ 'Türk' kelimesiyle Muhammed inancının takipçileri Müslümanları değil Asya'nın Türk kabilelerini kastettiği”ne işaret etmektedir⁵.

Yukarıdaki örnekler Batı Balkanlardaki Müslüman toplulukların kimliğinin son yüzyılda nasıl değişime uğradığını gösteren örneklerden sadece birkaç tanesidir. Modern Arnavutların çoğu bu eski "Türk" tanımlarını saflık olarak görseler bile, 1912 öncesi Arnavutluk'unda durum çok farklıydı. Müslüman tahayyülesi etnik-dilbilimsel temele değil de daha ziyade küresel *Ümmet* kavramına dayanması sebebiyle "Türk" ve "Türklük" kelimesi Osmanlı İslâm'ı içinde görünüşteki dinî topluluğu tesis etti.

Kitabı *Hayali Cemaatlerde*, Benedict Anderson *Ümmet*⁶ veya Arnavutluk olayında, *Tyrqini*, olduğu üzere dinin hayali cemaatler tesis edebilme gücünü göstermektedir. Bağımsız bir devletin oluşturulmasından sonra ulusal/etnik/dilsel kimliğin tesis edildiği Arnavutluk'ta dil temelinde değil de daha ziyade din temeline dayalı Osmanlı anlayışı devam etti. Arnavutluk Müslümanları kendilerini Türk olarak gördüler.

Arnavutluk'un modern tarihine aşına olan herkes ülkenin devletler üstü üç topluluk dışında modern bir devlet yaratılmaya çalışıldığı 20. yüzyıl boyunca yüzleştiği sorunları bilir; bu topluluklar: bir “Türk” (örn. İslâmi), bir “Doğu Ortodoks” ve bir “Katolik”. Arnavutluk tarihi sürekli olarak kendilerini modern Arnavutluk ulus kimliğiyle tanımlamayı reddeden üçlünün üyeleri arasındaki gerilimle doludur. Bu tansiyon Kosovalı ulusalcı Esad Mekuli 1954'e kadar kendilerini Türkler diye

⁵ Gj. Fishta, *Lot Gjakut, Hylli i Dritës, Nr. 1, 1913, fq. 21*

⁶ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, Verso 1991, 12 – 13

adlandırılan Kosovalıları kınadığı meşhur şiirinde, *Türk elhamdulillah*, diye yazar.⁷

TURK, ELHAMDULILA

nga Esad Mekuli

(1954)

Turku me shpatë ka pre-
Evropa dridhet, ushton..
Në Kosovë luftuem dhe ne
Liri, kush s'të don?!

*

Me shpatë, me zjarm sundoi-
Me shekuj liri s'kemi pa.
Tirani mbi ne gërmoi:
Ja turku, elhamdulillah!

Fenë me kombësi e njisoi,
Muslim e turk- s'ka da.
Deshti edhe emnin t'na harroi:
- Je turk, elhamdulillah!

Dhe gjuhën tonë e ndaloi,
Kush turqisht s'flet fe s'ka.
Ashtu, thane, Zoti urdhënoi:
- Je turk, elhamdulillah!

Je turk, je Turk!- kanë shti
Shqiptarin me shekuj, pa da,
e nji ditë ndër ne u ndi:
- Jam turk, elhamdulillah!

Po, s'jemi turq, nuk jemi!
Jo kurr'! Ta dinë të tanë:
Shqiptarë dhe t'parët i kemi.
Feja prej kombit s'na ndanë!

Jo , s'jemi turq! Po turqit,
Popullin puntor i duem!
Mbas ditëve t'gjakut e territ
do të ecim- të përqaftuem!!

Turk elhamdulillah, nga vellimi
Brigjet, Prishtina:
Rilindja 1981, p. 72. Antholo-
gjia e Poezise Moderne

⁷ *Turk elhamdulillah*, Brigjet cildinden, Prishtina: Rilindja 1981, s. 72. İngilizce birinci baskısı Anlaşılmaz Kartal Fırlayışlarında, Modern Arnavutluk Şiiri Antolojisi, London: Forest Books 1993, s. 29. Robert Elsie tarafından Arnavutçadan Tercüme edildi. Şiirden birkaç mısra şu şekildedir:

'Sen bir Türksün, sen bir Türksün,' onlar gök gürültüsü gibi gürlediler/ Ve bir gün bizden biri çılglık attı:/

ben bir Türküm, elhamdulillah!

Modern Arnavut tarihçiler bu hareketleri sıklıkla "hainlerin", (Osmanlı hareketin önderinin adı temelinde) "*Haxhiqamile*", "gerici", "Türkmenler" ve "Grekomanların" makyaj yapması, Arnavutluk'ta yaşayan insanların ya "Türkler" ya da *Gâvurlar*" olarak adlandırıldıkları geçmişin dışında bu üç hareketin her birinin modern Arnavutluk'un modern laik ve etnik kimliğini inşa etme gibi çok modern mücadelenin ardında duruşu olarak açıklamaya çalışmışlardır.

Arnavutların kendilerini Osmanlı döneminde nasıl düşündüklerini anlamakta Thimi Mitko'nun *Bleta Shqiptare* adlı kitabının büyük yardımları olacaktır.⁸ *Bleta Shqiptare* (Mısır 1878 basımı) Osmanlı *Vilayetlerinden* Janina (Türk=Yanya; Yunan=Ioannina) ve İşkodra'dan derlenen Arnavut şarkılarının koleksiyonudur. Kitabın girişinde, yazar kitabı yazma sebebinin Arnavut kelime ve şarkılarını korumak olduğunu zira bunlar vesilesiyle birilerinin Arnavut kavmini anlayabileceğini ve kendi dilini öğrenerek Arnavutların medenileşeceği ve Rum kardeşleriyle eşit olabileceklerini ilan eder⁹. Ortodoks bir Arnavut olarak, Mitko, sürpriz olamayacak bir şekilde kendisini Rum olarak kabul etmesine rağmen Arnavutların kendi etnik kimliklerinin farkında olmalarını sağlamak istemiştir. Arnavutlara kendi dillerinde nasıl yazacaklarını öğreterek, Mitko Arnavutların Rum vatanseverlerine dönüşebileceğine; kendilerinin Rum milliyetini kucaklayacaklarına, Slavlar veya İtalyanlar ile yakınlık duymaktan kaçınacaklarına fakat tüm dikkatlerini anaları Yunanistan'a çevireceklerine inanmıştı¹⁰.

⁸ Mitko Thimi, *Bleta Shqiptare* Thimi Mitkos, Vjene 1924

⁹ Mitko Thimi (1924 b), *Bleta Shqiptare*, Vjene, s. 11

¹⁰ *Ibidem*, hyrja

ÇAMERIA GÜNLERİ YAKLAŞIYOR

27 Haziran Çameria Soykırım Günü

BALADE CAME

Ylberi, si nje pershendetje e perlotur
lamtumire,
u zhduk matane largesive,
mbi kreshtat e flakeve,
neper shi.
Matane largesive u zhduk e perflakur
Cameria
dhe gjitha rruget tona shpien ne veri.
Ulerin era e Mesdheut mbi trojet e
lashta epirote,
mbi te shtrenjtat troje tona
stergjyshore.
Ne kullotat e braktisura kullosin rrufete.
Ullishtet e pavjelura gjemojne si dallge
neper bregore.

Dhe kudo toka came,
mbuluar nga rete,
renkon e mbytur ne gjak e lot,
e mbetur shkrete,
pa zot.
Na e tregojne drejtimin plumbat,
na e ndricojne rrugen flake, qe gjithë
token kane perpire.

Pas shpinave tona perplas tufani dyert e
shkallmuara te shtepive.
Dhe rruget zgjaten e zgjaten ne veri.
Ne, popull muhaxhir, ecim neper shi...
Lamtumire, Cameri!

Bilal Xhaferi (Caferi)

ÜSKÜP’TE YAŞAYAN MÜSLÜMAN TOPLULUKLARIN DEĞERLER DÜNYASI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Enez İdris

6. Bölüm

Üsküp’te Yaşayan Müslüman Toplulukların Öne Çıkan Değerleri

Değerler, gerek bireylerin, gerekse toplumların vazgeçilmez öğelerindedir. Değerleri olmayan bir insandan veya toplumdan söz etmek mümkün değildir. Değerlerin olmadığı bir dünyada bireylerin veya toplumların yaşamlarını sürdürmesi imkânsızdır. Birinci bölümde değerler konusunu ele alırken ifade edildiği gibi, insan davranışları mutlaka bir değer tarafından tespit edilmektedir. İnsan davranışlarının farklı ve çeşitli olması hasebiyle bu davranışları belirleyen değerlerin de farklılık gösterebileceğini, dolayısıyla değişik değerlerden söz edilebileceğini belirtmiş ve bu bağlamda birtakım değer tasnifleri üzerinde durmuştuk. Aslında dinî değerler, ahlâkî değerler, millî-manevî değerler veya farklı birtakım sınıflandırmalara tâbî tutulan değerlerin aynı kaynaktan gelmeleri hasebiyle, onları aynı kaynağın farklı yansımaları olarak görmek ve esasında bir olduklarını ifade etmek de mümkündür. Aynı değerler bir toplumda veya bölgede dinî değer olarak görülürken, başka bir toplumda onların ahlâkî veya millî-manevî değer olarak kabul edildiğini görmek mümkündür. Esasen sözünü ettiğimiz değerler, aynı insanî değerlerin farklı ifadeleri ve yansımalarıdır.

Değerler bizim davranışlarımızdaki saiklere göre nitelik kazanır. Eğer davranışlarımızın temelinde dinî bir saik varsa dinî değerler davranışlarımızda etkili demektir. Millî bir saik varsa millî değerler, ahlâkî saik mevcutsa ahlâkî

değerler etkili demektir. Ancak bu değerler alanının birbirinden kesin çizgilerle ayrılmayacağını, çoğu zaman karşımıza iç içe ve girift bir vaziyette çıktığını birinci bölümde ifade etmiştik.

Bu bölümde değerler alanını birbirinden ayırmadan, insan davranışlarında etkili olan ya da toplumsal yaşama anlam katan ve dinamizm getiren değerlerin bütününe “manevî değerler” üst başlığı altında değerlendirmeye çalışacağız. Bu alanda ayırım yapmamız mümkün olduğu takdirde, “dinî değerler”, “ahlâkî değerler”, “ilmi değerler” şeklinde o değer alanını özel olarak ele alacağız. Manevî değerlerin görünür yansımaları olarak kabul ettiğimiz “maddî” değerleri de bir bütün olarak yansıtmaya çalışacağız.

Dünyanın geçmiş yüzyılda yaşamış olduğu dinî, siyasî ve ideolojik tecrübeler dünyayı bir değerler krizi ile karşı karşıya getirmiştir. Komünizm, sosyalizm ve kapitalizm ekonomik merkezli bir değer krizi oluştururken pozitivizm bizzat dinî ve maneviyatı karşısına alan “bilim merkezli” bir krizin odağı olmuştur. Tüm dünyada olduğu gibi Üsküp’te yaşayan Müslüman topluluklar da bu süreci diğer şehirlerle paralel olarak yaşamış ve etkilerini hissetmiştir. 1990’lı yıllardan sonra bu ideolojik süreçlerden kurtulmaya çalışan dünya, yeniden değer ve kimlik tanımlamalarına yönelmiştir.

Bugün dünyadaki tüm değerlerin, ilişkilerin, sistemlerin ve düzenlerin, ister sosyal, ekonomik ve siyasî, isterse ahlâkî ve dinî olsun, yeniden şekillendiği, hatta yeniden tanımlanmaya çalışıldığı bir süreci yaşıyoruz.

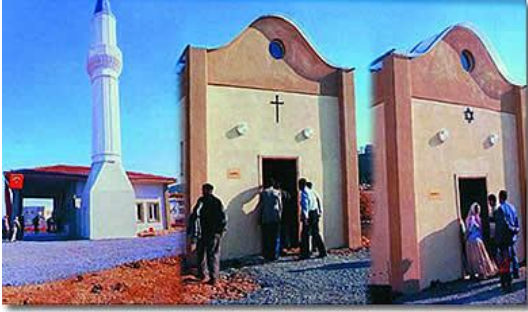
Demokrasi rejiminin benimsenmesiyle diğer demokratik ülkelere entegrasyon çabalarına giren Makedonya devleti, değerler devrimi sayılabilecek nitelikte radikal bir değişim süreci içine girmiştir. Bu değişim sarsıcı bir hızla her şeyi etkisi altına almış, savunma ya da uyum mekanizmaları geliştirmeye imkân bırakmamıştır. Bundan dolayı genel

anlamda Makedonya’da, özel olarak da Üsküp’te bir değerler çatışması yaşandığını söylememiz mümkündür.

Üsküp’ün demografik yapısını göz önünde bulundurmamız, bu çatışmanın boyutunun ne denli büyük ve karmaşık olduğunu daha iyi kavramamız açısından önemlidir. Genel olarak toplumsal yapı itibariyle konunun iki boyutundan söz edebiliriz:

a) Birincisi, farklı dinlere mensup olan milletlerin veya kültürlerin birbirleriyle çatışması,

b) İkincisi ise aynı dine mensup farklı milletler arasında küçük çaplı da olsa vuku bulan çatışmalar.

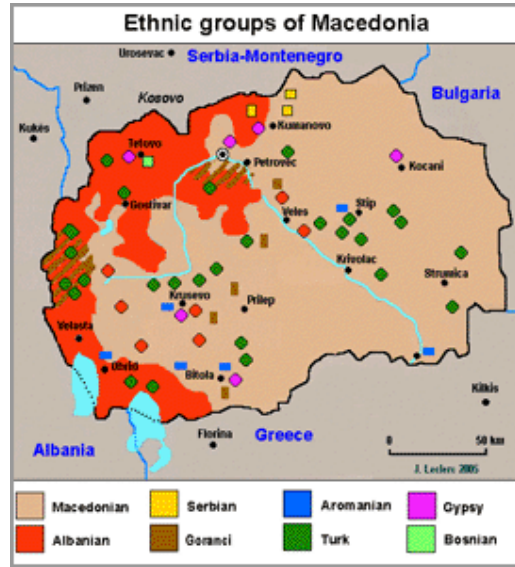
Makedonya farklı inançlara ev sahipliği yapmaktadır

Birtakım değerlerin değerliliğini veya anlamını yitirmesi, bastırılmış birtakım değer duygularının yeniden körüklenmesi bu çatışmayı daha da arttırmıştır. 1990’lı yıllardan sonra hızlı bir değişim sürecine girilmesi ve bu süreçle birlikte anlamlarını kaybeden birtakım değerlerin yerine yeni değerlerin üretilememesi de ciddi bir sorun yaratmaktadır.

1980’li yıllardan sonra hızlı bir şekilde çökmeye başlayan komünizm ideolojisi ve Yugoslavya Federal Cumhuriyetinin parçalanma süreciyle beklenmedik bir şekilde 1991 yılında bağımsız bir devlet olan Makedonya Cumhuriyeti kendini bir kaos ortamı içinde buldu. 1991 yılında yapılan referandumun ardından bağımsız bir devlet haline gelen Makedonya Cumhuriyeti, Slav ırkına mensup olan Makedonlar tarafından tek

başına yönetilmeye başlandı. Makedonya’nın bağımsızlığını ilan etmesi (1991), diğer milletler gibi Arnavutlar açısından da yeni bir dönemin başlangıcı sayılmaktadır.

Kasım 1991’de yürürlüğe giren anayasanın giriş paragrafında, ‘Makedonya Cumhuriyeti Makedonların ulusal devleti olarak kurulmuştur’ şeklindeki ‘ulus’ ibaresi, Makedonya’nın Makedonlar dışındaki diğer milletleri artık ‘ulusal azınlıklar’ olarak tanımladığının ilanıdır. Oysa 1974 Anayasasında Arnavutlar ve diğer milletler, devletin kurucu unsurları arasında anılmaktaydı. Makedon milletinin, devleti bu tek başına sahiplenme isteği, başta nüfus bakımından ikinci sırada olan Arnavutlar olmak üzere diğer etnik grupların tepkisini çekmiştir. Bu tarihten itibaren komünizm yıllarında bastırılmaya çalışılan Makedon-Slav topluluğu ile Arnavut toplulukları arasındaki anlaşmazlıklar yeniden gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.

İki halk arasındaki problem 10 yıllık bir siyasî mücadelenin ve gerilimin ardından 2001 krizi diye bilinen ve Makedon devleti ile Arnavut halkı arasında çıkan savaşla en üst noktaya çıkmıştır. Avrupa birliği ile ABD gibi uluslar arası

güçlerin de müdahalesiyle “Ohri anlaşması” çerçevesinde Makedon hükümetinin geri adım atması ve bazı taleplerin karşılanmasıyla kriz sona erdirilmiştir. Arnavutların bu mücadelesine diğer Müslüman toplulukların siyasî temsilcilerinin ve kendilerini “aydın” diye isimlendiren bazı şahısların açık bir desteği olmamasına rağmen, halkın büyük bir çoğunluğu bu konuda gerek maddî, gerekse manevî desteğini esirgememiştir. Nitekim bu savaş sonunda yapılan anlaşmalar sonucunda diğer azınlıklar da birçok haklar elde etmişlerdir.

Ohri Anlaşması

Yaşanan bu süreç esnasında birtakım olumsuzluklar meydana gelse de, halkın bilinçlenerek birtakım değerlerin yeniden anlam kazanmasını ve bunlara sahip çıkılmasını, Müslüman topluluklar açısından önemli bir gelişme olarak görmemiz mümkündür.

Genelde Makedonya, özelde ise Üsküp'teki Müslüman halkın millî ve manevî değerlerine sahip çıkmaları, onları yaşatma çabaları, bu değerler sayesinde elde ettikleri kazanımlar, millî ve manevî değerlerin toplumsal hayattaki rolünün ne denli önem arz ettiğini göstermektedir.

Biz burada Üsküp'te yaşayan Müslüman topluluklarda öne çıkan birtakım değerleri ele alarak onların değer dünyalarını, değer olarak benimsedikleri şeylere olan bağlılıklarını ve toplumsal

ilişkilerde bu değerlerin oynadıkları rolleri değerlendirmeye çalışacağız.

A) Bir Değer Olarak Din Ve Toplumsal Fonksiyonu

Din, nesnel bir gerçek olduğu kadar aynı zamanda psikolojik bir gerçektir. O değerler içerisinde en yüksek yeri işgal ettiği gibi, aynı zamanda insan ruhunda bir büyük kuvvet, manevî her türlü etkinliğin kaynağıdır. Din, ferdin içinde doğrudan doğruya yaşanan bir tecrübeye dayanır¹¹. Bu bağlamda din, insanın tutum ve davranışlarını, insanlar arası ilişkileri, fert ve toplum hayatını etkileyen ve belirleyen temel kurumlardan biri olarak kabul edilmektedir¹².

Gerçekte din meselesi, insanın kendi varlığı hakkındaki soru kadar aslî bir meseledir. İnsanın, kendi öz varlığı hakkındaki şuur ile birlikte meydana çıkar ve onunla birlikte gelişir. Dinin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Din, insanlığın temel meselesi olarak her zaman var olagelmıştır¹³.

Modern sosyolojinin klasiklerinden başlayarak yeni sosyal teorisyenlere kadar birçok toplumbilimci, din ve toplum ilişkileri bağlamında dini tanımlamak açısından çok değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Tabiatıyla her bir toplumbilimcinin dini nasıl tanımladığı, onların ayrı ayrı dine bakışlarını ve dinin toplumla olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini de belirlemektedir. Her şeyden önce şunu belirtmeliyiz ki, din denilince ne anlaşılması gerektiği sorunu, her zaman için güncelliğini koruyan bir sorundur. Genel olarak dini tanımlamada üç eğilim ortaya çıkmıştır:

¹¹ Yavuz, Kerim, *Psikanalizde İlk Dinî Gelişmelerin Değeri*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1987, s. 36.

¹² Uysal, Veysel, *Dinî Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, M.Ü. İlahiyat Fak. Yay., İst., 1996, s. 10.

¹³ Musai, a.g.t, s. 44.

- a) Dinin özü itibariyle tanımı,
b) Gördüğü işlevler itibariyle tanımı,

c) Bu iki tanımlamanın birey ve topluma olan yararlılık dereceleri itibariyle telif edilmeleri yönündeki tanım.

“Dinin ne olduğu?” sorusu birinci yani öze ilgili tanımlamaların, “dinin ne yaptığı?” sorusu ikinci yani işlevle ilgili (fonksiyonel) tanımlamaların, belli tarihî ve toplumsal şartlar altında dinin söz konusu bu iki tanımının “ne derecede ve ne ölçüde yararlı olduğu?” sorusu ise üçüncü, yani yararlılıkla ilgili tanımlamaların amacı olagelmıştır¹⁴.

Temelde din, sosyologlar tarafından genel olarak fonksiyon bildiren terimlerle tanımlanmıştır¹⁵. Dinin işlevlerinin ne olduğuna ilişkin değişik bakış açılarından hareketle, onun izafî bir şekilde telakki edilen birtakım özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Toplumsal sisteme bütünlük sağlamak, sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı temin etmek, sosyal yapıya düzenlilik ve devamlılık sağlamak, bu yönde semboller oluşturmak, bireysel ve toplumsal eylemler için normatif kurallar koymak, kişilerin mânâ ve kimlik arayışlarında onlara kaynak oluşturmak, -daha çok Marksist ve materyalist açıdan bakınca- sosyal sınıfların ve grupların maddî çıkarlarını maskeleyen aracı olmak, yabancılaşma ve toplumsal çatışmaları anlamada güçlü bir araç olmak, dinî kökenli başkaldırıları açıklama işlevi görmek ve insanı özgürleştirmede sahip olduğu potansiyelden hareketle ideolojik

¹⁴ Coşkun, Ali, “*Toplumsal Düşüncede Din Sorunu*” (*Din Toplum ve Kültür* içinde Çev. ve Der. Ali Coşkun), İz Yay., İst., 2005, s. 14. Din tanımlamaları için ayrıca bkz. Bellah, Robert N., “*Din ile Sosyal Bilim Arasında*” (*Sekülerizm Sorularını içinde*, Hazırlayan: Ali Köse), Ufuk Kitapları, İst., 2002, ss. 161-174; Hysi, Shyqyri, Hisrori e Komuniteteve Fetare Shqiptare, Mesoonjetorja Yay., Tirane 2006, ss. 18-20.

¹⁵ Taştan, a.g.e., s. 12.

etkenlerin başını çekmek şeklinde sıralayabiliriz.¹⁶

Üsküp tepelerine dikilen bu haç nüfusun yarısının Müslüman olduğu bir ülkede dinî harmoniyi baskılayan bir işlev görüyor

Özel anlamda Üsküp bağlamında dini, orada yaşayan Müslüman toplulukların ortak bir değeri ve asırlar boyu bu topluluklar arası ilişkileri belirleyen ve toplumsal birliği sağlayan bir unsur olarak kabul etmemiz mümkündür. Üsküp’te ve genel olarak Balkanlarda 1990’lı yıllardan itibaren başlayan değişim süreciyle “din ve kimlik” sorunu sürekli gündemde tutulmaktadır. Özellikle Müslüman topluluklar arasında din-kimlik ilişkisi daha belirgin halde yaşanmakta ve din bir üst kimlik olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü Üsküp’te İslâm’ın yayılmasıyla birlikte oluşan dinî kimlik, bölgede yaşayan farklı etnik topluluklar için bütünleştirici bir unsur olmuştur.

Üsküp, dinin bütünleştirici ve ayrıştırıcı iki zıt işlevinin en belirgin bir şekilde gözlemlenebildiği şehirlerden biridir. Din, Müslüman topluluklar arasında bir kardeşlik ve birlik duygusu uyandırırken, diğer dinlere mensup olan topluluklarla mesafe oluşturmuş ve her türlü sosyal veya kültürel asimilasyonlardan Müslüman toplulukları büyük ölçüde korumuştur.

Farklı başlıklar altında dini ele alışlarımızda da ifade ettiğimiz gibi din, Üsküp’te yaşayan Müslüman topluluklar

¹⁶ Coşkun, a.g.m., s. 14.

tarafından önemli bir değer olarak görülmektedir. Gerek var olan rejim sıkıntıları, gerekse farklı bireysel nedenlerden dolayı dinî pratiklerde birtakım eksiklikleri olanlar bile İslâm'ı kabullenme ve savunma noktasında büyük bir hassasiyet göstermektedirler. Gerek Arnavut, gerekse Türk, Torbeş ve bölgede yaşayan diğer etnik guruplar için de aynı anlayış söz konusudur.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi komünist rejimin çöküşünün hemen ardından din üzerine yapılan anketlerden “kendinizi dindar hissediyor musunuz?” sorusuna bölgede yaşayan Müslümanların % 90'ı tarafından olumlu cevap verilmesini bu sahiplenmenin bir göstergesi olarak kabul edebiliriz. İslâm, bölgede yaşayan Müslüman topluluklar arası sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı temin etme ve asırlar boyu süren Slav tehdidinden onları koruması hasebiyle de ayrı bir değere sahiptir. İslâm dini, orta çağlarda Balkanlara büyük ölçüde hâkim olan Arnavutları, Slav toplumları tarafından gelen tehditlerden ve muhtemel bir kimlik ve kültürel asimilasyondan koruduğu kabul edilen bir realitedir. Yani Arnavutların Slavlaşmasını İslâm engellemiştir. Bu sadece Müslüman Arnavutların değil, aynı zamanda diğer dinlere mensup olan Arnavutların da millî kültür birliğini ve sosyal entegrasyonunu korumasını sağlamıştır.¹⁷

Üsküp'te bir Müslüman Arnavut -1938

¹⁷ Pirraku, Muhammed, “*Shkaqet e Kalimit ne İslâm te Shqiptaret*” (*Rreth perhapjes se İslâmit nder Shqiptareti içinde*, der. Muhidin Ahmeti), Gelenek Yay., İst., 2003, s. 39.

En genel mahiyetteki ortak nitelikleri dikkate alındığında bir din, ona inananlarla kutsal arasında kurulan bağla belirlendiğine göre, toplum içinde nesnelleşen ve üyelerinin ortak malı hâline gelen dinî tecrübe, bir inançlar ve pratikler sistemiyle bir müminler cemaati içinde organize olur. Buna göre her din sisteminin toplum içinde üç türlü anlatımı söz konusudur ki, bunlar teorik, pratik, ve sosyolojik anlatım, yani iman, ibadet ve cemaattir. Teorik anlatım, dinî tecrübenin anlatım biçimlerinden belki de ilki olup, hemen her dinde, birtakım inançlar o dinin ayrılmaz bir parçasını teşkil ederler. Dinî gurubun birleşip kaynaşmasına ise akîde, her zaman için en başta gelen temel bir role sahiptir. Her dinî gurup içinde toplumsal bütünleşme ve ahengin temel faktörü, gurup üyelerinin dinî inançlar ve değerleri ortaklaşa olarak paylaşmalarında yatmaktadır.¹⁸

Wach da dinin bütünleşmedeki etkisini şu şekilde izah etmektedir; Din bir toplum içerisinde yayıldığı ve yerleştiği andan itibaren orada çeşitli inançlar, müesseseler, normlar, değerler, adetler, tavır ve davranış modelleri aracılığıyla hayatîyet bulmakta ve bu şekilde o, toplumun sosyal varlığı ile kaynaşarak, toplum fertlerini dinî, sosyal-kültürel bütünleştirici bir fonksiyon görmektedir. Her ne kadar toplumdaki birlik ve bütünleşmenin temini dinin asıl gayesi olmamakla birlikte o, neticede sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirmeye yönelmektedir.¹⁹ Bu bağlamda diyebiliriz ki din, sosyal hayatın düzenini sağlayan, insanlar arası anlaşıp kaynaşmayı kolaylaştıran çok etkili bir kültür unsurudur.²⁰

Kültür ile bu derece iç içe geçmiş bir unsurun toplumdan belirli bir süre

¹⁸ Günay, “*Erzurum ve Çevre*”, s. 70. dinin fonksiyonları hakkında ayrıca bkz. Şentürk, Recep, *Yeni Din Sosyolojileri*, Gelenek Yay., İst., 2004, ss. 29-55.

¹⁹ Şentürk, Habil, “*Sosyal İlişkilerimiz ve Din*”, *Millî Kültür*, Ağustos 1990, Sayı: 75.

²⁰ Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılâp Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1994, s. 253.

içerisinde tamamen silinmesi mümkün değildir. Nitekim komünist dönemde de bu noktadaki bazı çabalar etkili olmamıştır. Ancak din, salt bir dinî bilinçten ziyade gelenekle örülü bir biçimde toplumdaki hayatîyetini devam ettirmiştir. Dinî uygulamalar geleneksel uygulamalarla karışmış ve din otantik yapısına uysun ya da uymasın, halk uygulamaları içinde kendine özgü bir telakki ile var olmuştur.

Üsküp'te yaşayan Müslümanların din hakkındaki algılayışların da büyük ölçüde bu kültürel uygulamalarla şekillendiğini söylemek mümkündür. Üsküp'te din nedir? Sorusuna genel olarak alabileceğimiz cevapları şöyle sıralayabiliriz; İnsanları cennete ulaştıran yol, yaşam biçimi ve mensuplarının uyması gereken kuralların belirleyicisi, iyi insan olmayı öğreten ilahî öğretisi, müminlerinden namaz, oruç, zekat, hac gibi birtakım ibadetlerin yerine getirilmesini emreden, güzel ahlâklı olmayı öğreten ilahî kaynaklı sistem vb.

Balkanlarda yapılan çalışmalarda "dinî hayat ne anlam ifade etmektedir" sorusuna verilen cevaplarda Balkan Müslümanlarının dinî hayatlarını oluşturan bazı özellik ve davranışları yansıtan görüşler belirginlik kazanmıştır. Bu cevaplardan bazıları dinin ibadet yönünü ön plana çıkarırken, diğer bazıları ahlâkî boyutu üzerinde durmuşlardır.

Tarihi süreçte Üsküp Müslümanlarının dinin itikadî boyutuyla pek az ilgilendiği anlaşılmaktadır. Büyük çoğunluğunun itikada dair bilgileri klasik olarak ezberletilen iman şartları çerçevesindedir. Herkes buna inanmakta, fakat mahiyeti hakkında yorumlara girilmemektedir.

Genel olarak asırlar boyu itikadî mezhep olarak Maturidilik benimsenmektedir. Özellikle komünizm döneminde din adamları İslâm tarihi boyunca var olan mezhep çatışmalarından ve dinî ihtilaflardan bölge halkını koruyarak birliği ve bütünlüğü

sağlama gayretleri içinde olmuşlardır. Bunun büyük ölçüde başarılı olduğu da gözlemlenmektedir.

Fakat 1990'lı yıllardan sonra farklı İslâm devletlerinden eğitim alarak ülkelerine dönen öğrenciler, oralarda gördükleri eğitim ve kültürleri bölgeye taşıyarak birtakım tartışmalara yol açmışlardır. Asırlardan beri kelamcılar tarafından dillendirilen ve üzerinde tartışmalar yapılan Tanrının sıfatları hakkındaki ihtilafları yeni bilgilermiş gibi gündeme getirerek halk arasında tartışmalara ve kümeleşmelere neden olmaktadır. Belirli menfaatler ve amaçlar doğrultusunda oluşan bazı grup veya cemaatler bu konular üzerinden Dinî Birlik'te ve diğer dinî eğitim kurumlarında çalışanları veya genel olarak İlahiyatçıları bilgisizlik ve yanlış akide öğretmekle suçlamaktadırlar. Hatta bazıları aşırıya kaçarak bölgede yaşayan çoğunlukla İtikat'ta Maturidiliği amelde ise Hanefiliği benimseyen halkı bid'atçı hatta kâfirlikle itham etmektedirler.

Söz konusu cemaatler, Üsküp'te Müslüman halk tarafında özellikle Osmanlı döneminden miras olarak aktarılan hatim cemiyetleri, mevlitler, ölünün ardından kırkinci gün okumaları, kandil gecelerinin ihyası, cuma gecelerinde yâsin okunması vb. birtakım dinî uygulamalara da karşı çıkmaktadırlar. Şunu belirtmemiz gerekir ki bu tartışmalar ve kümeleşmeler Arnavut toplumunda gözlemlenmektedir. Türk, Torbeş ve diğer etnik topluluklara mensup Müslümanlar geleneksel dinî inançlara ve uygulamalara büyük ölçüde bağlılık göstermektedirler. Aslında bu geleneksel uygulamalara Arnavutların da büyük bölümü sahip çıkmaktadır. Hatta yaşlı nesiller bunları birer dinî zorunluluk olarak kabul etmekte ve bunları uygulamayanları da dinden anlamayan insanlar olarak görmektedirler.

Sözünü ettiğimiz bu kümeleşmeler ve ayrışmalara bir değer olarak milliyetçiliği ele aldığımızda daha geniş

yer vereceğimizden burada bu kadar bilgi vermekle yetinelim.

Dini, bir değer olarak ve onun işlevlerini ele aldığımız bu bölümde dinin Üsküp'te yaşayan Müslüman toplulukların kimlikleri üzerindeki etkisinden de söz etmeyi gerekli görmekteyiz.

Kimlik genel anlamda, güvenlik ve istikrar durumlarını ifade etmek için kullanılmış bir terimdir.²¹ Kimlik terimi genellikle Avrupa sosyal psikoloji çerçevesinde daha çok tercih edilen bir kavramdır. Bireysel ve sosyal olanın eklenmesini içerecek tarzda, benliğin diğerleriyle ve toplumla ilişkisinde temsili bir kurgu olarak kimlik, benliğe kıyasla kişiler arası etkileşimi ve sosyal gerçekliğe referansı daha çok içermektedir²². Erikson'a göre kimlik, "psiko-sosyal anlamda fertleri ego sentezinin ve topluluktaki rolünün tamamlanmasına dayanır".²³

Kimlik, olumlu yaklaşım ile muhtemelen bütün günlük olaylara karşı kararlı olmaktır. İnançlar ve idealler gibi, yan değerleri belirleyen ve entegre eden değerler üzerine kurulmuştur. Daha doğrusu onu; "insanı diğer rollerini terk ettikten sonra biricik özü olarak kuşatan şey" olarak tanımlamak mümkündür.²⁴

Bu bağlamda kimlik, "öteki" ile ve "öteki"ye karşı etkileşim yoluyla şekillenen sosyal bir olgu ve dinamik bir süreç olarak görülür. Kimlik edinme sürecinde birey, psikolojik ve fiziksel güvenliğini sağlamak ve toplum tarafından kabul edilmek amacıyla, yaşadığı toplumun modellerini, değer ve normlarını içselleştirmek ve pratiğe yansıtma

durumundadır.²⁵ Kimlik zamanın ve mekânın kendine özgü şartlarına bağlı olarak şekillenen bir konsepttir.²⁶ Bu sebepten dolayıdır ki, dinî kimlik, millî kimlik, kültürel kimlik, grup kimliği vb. gibi kimlik gruplarından söz edilmektedir.

Komünizm rejiminin çöküşüne kadar geçen süreci değerlendirdiğimizde Üsküp'te yaşayan Müslüman toplulukların etnik farklılıklarına rağmen, aynı dine mensup olmalarından dolayı birbirleriyle bütünleştiklerini ve kolektif bir kimliğe sahip olduklarını görmekteyiz. Modern ve gelişmiş toplumlara kıyasla nispeten daha kapalı olan geleneksel toplumlarda, bireysel kimlik duygusunun ya hiç olmadığı ya da çok zayıf olduğu gözlemlenmektedir.²⁷ Geleneksel toplumlarda kolektif, etnik, kabile veya aileye ilişkin kimlik duyguları gelişmekte ve bireyler, kendilerini ait oldukları gruba ve bu gruptaki rollerine göre tanımlanmaktadır. Genelde bu tür toplumlarda yaşayan fertler kendilerini grupla özdeşleştirmekte ve etnik grup, din, cinsiyet, aile gibi temel kimlik gruplarını tarif ederek hem olumlu özelliklerle tanımlamakta hem de grup niteliklerinin "kendine uygun" olduklarını saymaktadır²⁸.

Üsküp'te veya genelde bütün Balkan devletlerinde daha önce de ifade ettiğimiz gibi dinî kimlik her zaman ön planda tutulmuştur. Hatta din, Boşnaklar, Hırvatlar, Torbeşler vb. toplumların millî kimliklerinin belirleyicisi de olmuştur. Meselâ Boşnakları Sırp'lardan, Torbeşleri Makedonlardan, Pomakları Bulgarlardan ayıran din faktörüdür.

Üsküp'teki Müslümanlar tarafından din üst kimlik olarak kabul edilmiş ve bu da aralarında bir birliğin sağlanmasına yardımcı olmuştur. Din, insanları kardeş olara kabul eder. Din kardeşliği; ırk, soy,

²¹ Taştan, a.g.e., s. 13.

²² Musai, a.g.t., s. 54.

²³ Sözen, Edibe, "Sosyal Kimlik Kavramının Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Bir İncelemesi", Sosyoloji Konferansları, 23. Kitap, İst., 1991, s. 94.

²⁴ Mol, Hans, "Introduction", Identity and Religion, ed. Hans Mol, London 1978, s. 2, nakleden, Taştan, a.g.e., s. 12.

²⁵ İnaç, Hüsamettin, *Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Adres Yay., Ankara, 2005, s. 15.

²⁶ İnaç, a.g.e., s. 19.

²⁷ Bilgin, Nuri, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, Ege Yay., İzmir, 1994, s. 68.

²⁸ Bilgin, a.g.e., s. 68.

millet, cinsiyet, hemşerilik, gibi tabii bağları reddetmemektedir. Ancak bunların da üstünde daha geniş ve üst çerçevede bir inanç ve ideal birliğine yönlendirmektedir.

Çağdaş sosyologlardan Mol, dini, spesifik anlamda kimliği kutsallaştıran bir faktör olarak ele almıştır. Bu da temelde, farklılaşma/bütünleşme arasındaki diyalektik ilişki dikkate alınarak başvurulmuş olan bir yaklaşımdır. Mol, kimliğin de, bu diyalektik karşılaştırmada, bütünleşme ile ilgili bir kavram olup, kutsallaştırma ile gerçeklik kazandığını belirtmektedir.²⁹

Daha önce de kısmen değindiğimiz gibi Üsküp Müslümanları farklı etnik kimliklerine rağmen dinî kimliğin ön planda tutulması bu topluluklarda birlik ve beraberliği sağladığı, aralarındaki ilişkilerin de buna göre şekillendiği görülmektedir. Özellikle komünist rejimi döneminde Üsküp'te yaşayan Müslümanlarda müşterek kimlik bilincinin ve ona sahip çıkmanın etnik ve kültürel kimliklerine de önemli etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Bir Pomak kadın

Kimlik edinme sürecinde bireyler, psikolojik ve fiziksel güvenliğini sağlamak ve toplum tarafından kabul edilmek amacıyla, yaşadığı toplumun davranış modellerini, değer ve normlarını içselleştirmek ve pratiğe yansıtmak durumundadır. Bu yolla, kimlik edinmek için ya başkasına göre kendini tanımlaması ya da başkası tarafından algılandığı

parametrelerle kendini özdeşleştirilmesi gerekir.³⁰

Aynı şeyleri toplumların kendi toplumsal kimliklerini oluşturması süreciyle ilgili de söylemenin mümkün olduğunu düşünmekteyiz. Zira Üsküp'te İslâm dinine mensup farklı etnik grupların ortak dinî kimliklerinin de bizzat komünizm rejiminden gelen tehlikeler ve sistemin onlara bakış açılarıyla yakından ilişkili olduğu gözlemlenmektedir. Müslüman topluluklar arası birlik ve bütünlüğün sağlanmasında ve bu ortak kimliğin oluşmasında İslâm dininin bütünleştirici yapısının yanı sıra, bölgedeki din görevlilerinin veya farklı bir ifadeyle bölge âlimlerinin de etkisi büyüktür.

1990'lı yıllara kadar Üsküp'te bir kimlik sorunundan söz edilmemektedir. Aynı dinî birlik tarafından temsil edilmeleri, hangi dinî kuruma (cami, vakıf, Kur'an kursu, medrese vb.) ya da etnik topluluğa mensup olursa olsunlar, din görevlileri arasında bir ayırım yapılmaması, onları ortak olarak sahiplenme duygusu, Müslüman halkların iç içeliğinin ve kardeşçe yaşama arzusunun açık göstergesidir. Bu aynı zamanda İslâm dininin Üsküp'teki Müslüman toplulukları mükemmel biçimde kaynaştırıp, din birliği etrafında toplamayı başardığının ifadesidir. Bir değer olarak milliyetçiliği ele aldığımızda üzerinde duracağımız bir olgu da, 1990'lı yıllardan sonra hızlı bir şekilde yükselen milliyetçiliğin etkisiyle dinî kimlik bilinci hâlâ ön planda görülse de önceden bu topluluklar arasında söz konusu olmayan yeni birtakım söylemlerin ve tutumların da otaya çıktığını görmekteyiz. Dinî duyguların hâlâ güçlü olması, toplulukların arasında bir nebze olsa da birbirine yabancılaşmaya başladığı bu dönemlerde birbirlerine karşı hoşgörülü ve saygılı olmalarında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

²⁹ Taştan, a.g.e., s. 14.

³⁰ İnaç, a.g.e., s. 15.

YANLIŞIN DÜZELTİMİNDE NEBEVÎ YÖNTEMLER

M. Sâlih el-Münacid
Tercüme: Esra A. Özbeçetek

2. Bölüm

8- İnsanların yanlışlarıyla ilgilenirken sâkin olmak

Çok sert tavır, meseleleri daha da kötü hâle getirir ve faydadan çok zarar verir. Bunu, câmiye küçük abdestini yapan bir bedevîye Hz. Peygamber^(sav)'in nasıl davrandığına bakarak öğrenebiliriz.

Enes b. Mâlik^(ra) şöyle anlatıyor: “Biz, Rasûlullah^(sav) ile birlikte mescidde otururken bir bedevî çıkageldi. Durup mescidin içine [duvarına] akıtmaya başladı. Rasûlullah'ın ashab'ı kalkıp: “Dur! dur!” diyerek [üzerine yürümeye] kalktılar. Rasûlullah^(sav) müdâhale etti: “Kestirmeyin, bırakın tamamlasın.” Ashab müdâhale etmedi, adam da ihtiyacını tamamladı. Sonra Rasûlullah, adamı yanına çağırdı ve: “Bu mescidler, idrar ve pislik bırakma yeri değildir. Allah'ın zikredildiği yerlerdir. Buralarda namaz kılınır, Kur'ân okunur” dedi. Sonra cemaatten birine bir kova su getirmesini emretti. Kova gelince sidiğin üzerine boşalttırdı ve idrarı temizlettirdi.”

Buhârî'nin rivâyetinde şu ek bilgi yer almaktadır: “Onu rahat bırakın ve oraya su dökün. Siz insanların işlerini kolaylaştırmak için gönderildiniz, zorlaştırmak için değil.”³¹

Sahâbî^(ra) gördükleri yanlışları haber vermek, mescidleri temiz tutmak konusunda çok titizlerdi. Bunu o kişiye bağırılması, dışarıya atılmaya kalkışılması, azarlanması, ona karşı aceleci davranılması ve ona “Dur!” denilmesinden anlıyoruz.³²

Hz. Peygamber^(sav)'in bedevîye bu hareketinin sebebini sorduğu bir rivâyet vardır. Bu rivâyeti İbn Abbas^(ra) şöyle

anlatıyor: Bir bedevî gelerek Rasûlullah'a beyat etti. Sonra yanından ayrıldı ve küçük abdestini yapmaya başladı. Diğer insanlar onu durdurmak istediler, fakat Rasûlullah “Hâcetini giderirken bir adamı durdurmayın” buyurdu. Sonra ona sordu: “Sen Müslüman değil misin?” “Bedevî: “Tabii ki Müslümanım” dedi. Rasûlullah: “Seni bunu yapmaya sevk eden şey nedir?” Bedevî: “Seni hakikatla gönderene yemin olsun ki, sadece diğer yerler gibi olduğunu düşündüm.” Rasûlullah bir kova su getirtti ve üzerine döktürerek temizletti³³.

Hadîsin İbn Mâce'den gelen bir naklinde, bedevînin Rasûlullah'ın bu davranışından ne kadar memnun kaldığını öğrenmekteyiz. Ebû Hureyre^(ra) anlatıyor: Rasûlullah^(sav) mescidde oturuyorken bir bedevî geldi ve şöyle dedi: “Ey Allahım! Bana ve Muhammed'e rahmet et! Bu rahmetinde bize başkasını ortak yapma.” Rasûlullah gülümsedi ve şöyle buyurdu: “Baş şu yaptığına. Sen geniş olan şeyi daralttın!” Bedevî daha sonra mescidin en ücra köşesine gitti ve küçük abdestini yapmaya başladı. Rasûlullah'ın ashâbı: “Hey! (ne yapıyorsun!)” deyip telaşlandılar. Aleyhisselâtu vesselâm: “Bırakın adamı (işini tamamlasın!)” diye müdâhale etti. Sonra da bir kova su getirip üzerine döktü. Bedevî, yaşadıklarını şöyle anlatır: “O^(sav) kalktı. Anam babam fedâ olsun, beni ne azarladı ne de aşağıladı. Sadece şöyle dedi: “Biz mescidde hâcet görmeyiz. Burası sadece Allah'ı zikretmek, namaz kılmak, dua etmek için yapıldı”.”³⁴

İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* adlı *Sahîh-i Buhârî* şerhinde, bedevî ile ilgili bu hadîsten öğrenilebilecek birçok husustan bahsetmektedir:

* Câhil birisiyle ilgilenirken nâzik olmalıyız. Bilmeye ihtiyacı olana, azarlamadan öğretmeliyiz. Böylelikle bizler de bir başka yanlışla düşmemiş oluruz. Bu şekilde hem karşımızdaki kişiyi kazanmamız hem de ona güzel olan

³¹ Buhârî, Vudû 57, 58, Edeb 35; Müslim, Tahâret 99

³² İbnü'l-Esir, *Câmiu'l-Usûl*, VII, 83-87

³³ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 220 (11552)

³⁴ İbn Mâce, Tahâret 78 (529)

davranışı kazandırmamız mümkün ve kolay hâle gelecektir.

* Ashâbın -Hz. Peygamber'e bile sormayı unutarak- bedevîye ânında müdahale etmeleri, onların zihinlerine “necâsete karşı önlem alma” ve “iyiliği emredip kötülükten sakındırma” düşüncelerinin iyice yerleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

* Mümkünse, nâhoş şeyleri ortadan kaldırmakta acele etmeliyiz. Çünkü Hz. Peygamber, bedevînin bevletmesi bittiğinde hemen yerin suyla temizlenmesine dair talimat verdi.

9- Yanlışın ciddiyetini açıklama

İbn Ömer, Muhammed b. Ka'b, Zeyd b. Eslem ve Katâde'nin ^(r.a.e.) rivâyet ettikleri bir olay bu konuda örnektir:

Tebük seferi esnâsında (münâfiklardan) birisi bir mecliste, Nebî ve ashâbını kastederek “Bizim şu Kur'ân okuyanlarımız gibi midelerine düşkün, dilleri yalancı ve düşmanla karşılaşma esnâsında korkak kimseyi hiç görmedim” demişti. Avf b. Mâlik ona: “Sen bir yalancısın, bir münâfıksın. Bunu Rasûlullah'a mutlaka haber vereceğim” dedi. Avf, Rasûlullah'a haber vermeye gittiğinde konuyla ilgili Kur'ân âyeti nâzil olmuştu. Sözü söyleyen kişi, devesine binip yola koyulan Rasûlullah'a gelip (üzengiye asılarak) şöyle dedi: “Ey Allah'ın Rasûlü! Biz sadece lafa dalmış eğleniyorduk, yolculuk şakaları yaparak üzerimizdeki yol yorgunluğunu atıyorduk.” Bunun üzerine Hz. Peygamber şu âyeti okudu: “Onlara sorarsan, elbette: ‘Biz dalmış, oyalanıyorduk’ derler. De ki: ‘Allah ile, O'nun âyetleriyle ve elçisiyle mi alay ediyordunuz?’” (Tevbe 9/65)³⁵

11- Yanlışın sebep olacağı zararları anlatma

Ebû Sa'lebe el-Huşenî^(ra) anlatıyor:

Rasûlullah^(sav) sefer sırasında konaklayınca yanında bulunan halk vadilere ve dağ geçitlerine dağılırdı. Bunun üzerine Rasûlullah: “Vadilere ve geçitlere dağılmanız şeytan işidir” diye onları ikaz etti. Bundan sonra herhangi bir yere inilince sahâbîler birbirlerine yakın şekilde yerleşirlerdi. Öyle ki, “Üzerlerine bir yaygı atılsa hepsini örter” denirdi.³⁶

Burada şu hususu belirtmeliyiz: Hz. Peygamber'in yanındakilere ilgisi, bir liderin, bir komutanın ilgisi gibiydi. Zira bir ordunun kamp yapılırken dağılması, üzerlerine düşmanın saldırmasına ve saldırıda dağınık yakalanmalarına fırsat oluştururdu.³⁷ Bu şekilde bir dağılma, ordunun bir bölümünün diğer bölümüne yardıma yetişmesini zorlaştıracaktı.³⁸

Hz. Peygamber'in, bir yanlışın ne kadar ciddi ve tehlikeli olduğunu açıklayışına dair bir diğer örnek de şöyledir:

Nu'man b. Beşîr^(ra) naklediyor: Rasûlullah^(sav) buyurdular ki: “Ya (namazda) saflarınızı düzeltirsiniz ya da Allah kalplerinize muhalefet tohumu atar.”³⁹

Enes^(ra) naklediyor: Rasûlullah^(sav) buyurdular ki:

“Saflarınızı sıklaştırın ve birbirinize yaklaşın. Boyunları aynı hizaya getirin. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben, şeytanı siyah küçük bir keçi oğlağı gibi saf boşluklarından girerken görüyorum.”⁴⁰

İnsanları yanlış yaptıklarına inandırmak için, o davranışlarının olumsuz ve kötü

³⁶ Ebû Dâvud, Cihad 97; Ahmed, *Fethu'r-Rabbânî*, XIV, 44

³⁷ Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, VII, 292

³⁸ İbn Allân, *Delîlü'l-Fâlihîn*, VI, 130

³⁹ Buhârî, Ezân 71, Müslim, Salât 127. Hadîsi mecâza hamledenler olmuştur. Nevevî der ki: “Hadîsin mânâsı şudur: “Aranızda düşmanlık ve buğz, kalplerinize ihtilaf konulur.” Nitekim “falânın yüzü bana karşı değişti” denilince “Onun yüzünde, bana karşı nefret belirdi” dendiği anlaşılır. Zira saflardaki muhalefetleri, zevâhirdeki muhalefeti ifade eder, zahirdaki ihtilaf da batında ihtilâflara sebep olur.” (bkz. Canan, *a.g.e.*, IX, 146) -Editörün notu-

⁴⁰ Ebû Dâvud, Salât 94; Nesâî, İmâmet 28; Ahmed, Müsned, III, 154, 260. Hz. Peygamber'in, bu sözleriyle, ashâbını disiplin ve intizâma sokmak istediği, gevşeklik ve disiplinsizlikten uzak tutarak onlara enerji dolu bir yapı kazandırmak istediği anlaşılmaktadır. Yine Hz. Peygamber, bu hadîsleriyle Müslümanların birbirini sevmesini, birbirine kenetlenmesini tavsiye etmiş, tefrika ve ayrılığa, parçalanıp bölünmeye, düşmanlıklara düşmemeleri için onları uyarmıştır. (Ali Osman Ateş, *Kur'ân ve Hadîslere Göre Şeytan*, s. 171) -Editörün notu-

³⁵ Taberî, *Tefsîr*, XIV, 333. Ayrıca bkz. İbn Kesîr, *Tefsîr*, Tevbe sûresi: 65

yönlerini îzâh etmek oldukça önemlidir. Zira yanlışlarının etkileri kendilerini etkileyebileceği gibi, başka insanları da etkileyebilir.

“Rüzgara söven adam” hakkındaki örnek de bu türdendir. İbn Abbâs^(ra) anlatıyor: “Bir kişinin ridâsını rüzgâr savurmuştu, tutup rüzgâra lanet etti. Rasûlullah^(sav) müdahale buyurdu: “Sakin rüzgâra lanette bulunmayın. O memurdur, (Allah’ın emriyle) iş görmektedir. Şunu bilin ki, kim bir şeye haksızlıkla lanet ederse, lanet kendisine döner.”⁴¹

Başka bir örnek... Hz. Ebû Bekre^(ra) anlatıyor:

Bir adam, Rasûlullah^(sav)’ın yanında bir başkasını medh u senâ etmişti. Efendimiz; “Yazık sana! Arkadaşının boynunu kestin” buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Sonra da şu açıklamayı yaptılar: “Bir kimse kardeşini illa da övecekse; “Zannederim ki falanca şöyledir. Allah kâfidir (onun hesâbını Allah tutucudur). Ben Allah’a karşı kimseyi tezkiye etmem (çünkü Allah herkesi benden iyi bilir). - Ondan (böyle bir fazilet) biliyorsa- falanca söyle şöyledir” desin.”⁴²

Buhârî’nin *Edebü’l-Müfred*’inde yer alan bir rivâyete göre Mihcen el-Eslemî^(ra) şöyle demiştir: Mescide bulunduğumuz sırada Rasûlullah^(sav), mescidde namaz kılan, rukû ve secde eden bir adam gördü. Bana: “Bu kim?” diye sordu. Ben de o adamı methetmeye başladım; “Ey Allah’ın

Rasûlü, bu filandır, şöyledir, böyledir...” Nebî^(sav): “Sessiz ol; eğer senin bu konuşmanı duyarsa onu helake sürüklemiş olursun!” buyurdu.⁴³

Ebû Musa^(ra) anlatıyor: Nebî^(sav) bir kimsenin bir başkasını övdüğünü ve övgüde aşırı gittiğini işitti. Bunun üzerine: “Adamı helak etiniz (sırtını kestiniz; belini бүktünüz!)” buyurdu.⁴⁴

Yukarıdaki örneklerde Hz. Peygamber, birisini methederken aşırıya gitmenin kötü sonuçlar doğuracağını açıklamıştır. Zira övgü çok hoş a gidici olduğundan, methedilen kişi kendini beğenmişliğe, gurura, kibre düşebilir ve gösteriş yapmaya başlayabilir. Hadîslerde yer alan; “onu mahvettin”, “boynunu kestin”, “arkasından vurdun” ifadeleri, aşırı methin kişi üzerindeki menfi tesirini ifade etmektedir. Ayrıca; eğer bir kimse başka birisini övmek hususunda aşırıya kaçarsa, o kişide bulunmayan özellikleri ona yakıştırır, sırf memnun etmek için bir şeyler söylese netice itibarıyla bu bir faciaya yol açacaktır. Hele de övülen kişi, insanlara zulmeden ve haksızlık yapan birisi ise...⁴⁵ Ancak insanları methetmek tamamıyla yasaklanmış değildir. Zira Hz. Peygamber bazı insanları huzurlarında methetmiştir. Nitekim Müslim’in *Sahîh*’inde “Eğer aşırıya kaçılmışsa ya da methedilen kişi için bir fitne olma tehlikesi varsa methetmenin yasak oluşu” başlığı yer almaktadır.

Selefdan bazıları şöyle derdi: Eğer bir kişi yüzüne karşı övülürse o şöyle dua etmelidir: “Allah’ım! Onların bilmedikleri (günahlarım) için beni bağışla, söylediklerinden dolayı beni hesaba çekme ve beni zannettiklerinden daha hayırlı kıl.”⁴⁶

11- Yanlış yapana doğruyu uygulayarak (pratik yolla) öğretme

⁴¹ Ebû Dâvud, Edeb 53 (4908); Tirmizî, Birr 48 (1979)

⁴² Buhârî, Şehâdât 16 , Edeb 54, 95; Müslim, Zühd 65 (3000); Ebu Davud, Edeb 10 (4805)

Övülen kişi, bundan hoşlanır ve ucbe, gurura düşer. Bu ise helake götüren bir durumdur. Rasûlullah kişinin manevî yıkımını “boynunu kesmek” -diğer bir hadiste geldiği üzere “sırtını kesmek”- şeklinde ifade etmiştir. İbn Battal, ucba (yaptığı amelin yeteceği kanaatine) düşen bir kimsenin meddahın ifade ettiği mübalağalı olan makamda olduğu zannına düşüp kendinde bulunmayan bu mevşuf (ve de mevhum) makama güvenerek ameli ve hayrını artırma gayretini terk edeceğini, böyle bir halin o kimse hakkında helak olduğunu söyler.

Ancak diğer hadîsleri de dikkate alan şârihler, bazı hadislerde gelen övme yaşğını “mübalağalı övmeye, övmeyi uzatıp gitmeye” hamletmişlerdir. Bu sebeple, ihtiyaç halinde kişiyi, yanında, yüzüne karşı övmenin de caiz olacağına hükmeder. Yeter ki ifrata, mübalağaya yer verilmesin. (bkz. Canan, *a.g.e.*, XV, 206) -Editörün notu-

⁴³ Buhârî, *Edebü’l-Müfred*, s. 124 (341)

⁴⁴ Buhârî, Şehâdât 17 (2520)

⁴⁵ bkz. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, X, 478

⁴⁶ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, V, 478

Pek çok durumda, pratik öğretim, teorik öğretimden daha etkilidir. Hz. Peygamber de böyle yapmıştır. Cübeyr b. Nufeyr şöyle rivâyet eder:

Rasûlullah, babama abdest almasını emretti. Babam önce ağzını yıkadı. Rasûlullah: “Ey Ebû Cübeyr, ağzına yıkamakla başlama; kâfirler böyle yapıyor.” Daha sonra bizzat Rasûlullah abdest almayı öğretmek için su istedi. Önce, tam olarak temizleninceye kadar ellerini yıkadı. Sonra üç kere ağzını, üç kere de burnunu yıkadı. Üç kere yüzünü, üç kere de dirsekleriyle birlikte önce sağ sonra sol kolunu yıkadı. Başını meshetti ve ayaklarını yıkadı.⁴⁷

Şunu belirtmeliyiz ki, Hz. Peygamber kasıtlı olarak “kâfirler böyle yapıyor (ağızlarını yıkayarak başlıyor)” diyerek sahâbînin yanlış hareketini engellemiştir. Çünkü kâfirler elini yıkamadan ağızlarını çalkalarlardı ki bu hijyenik değildir. Şüphesiz doğruları en iyi Allah bilir.

12- Geçerli ve farklı bir seçenek sunma

Abdullah b. Mes’ud^(ra) der ki: Rasûlullah’ın arkasında namazda (teşehhüde) oturduğumuz vakit: “es-Selâmu alâ fülânin ve fülânin (=Allah’ın selâmı filanın ve filanın üzerine olsun)” derdik. [Nesâî’nin rivâyetine göre: “Selam Allah’ın üzerine, selam Cibrîl ve Mikâil üzerine olsun” derdik.] Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: “es-Selâmu alallahî (=Selâm Allah’ın üzerine olsun), demeyin! Çünkü Allah’ın bizzat kendisi Selâm’dır. Lâkin biriniz (namazda) oturduğu zaman şöyle desin: *et-Tahiyyâtü lillâhi ve’s-salavâtu ve’t-tayyibât, es-selâmu ‘aleyke eyyühe’n-Nebîyyü ve rahmetullâhi ve berekâtuhu, ve’s-selâmu ‘aleynâ ve ‘alâ ibâdillâhi’s-sâlihîn.* Efendimiz buraya kadar zikrettikten sonra şöyle buyurdu: “Çünkü siz bunu söylediğiniz zaman gök ile yer arasında olan her sâlih kul bundan nasibini alır. *Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlih* dedikten

sonra da hoşlandığı duayı seçip onunla dua etsin.”⁴⁸

Enes^(ra) anlatıyor:

Rasûlullah^(sav) mescidin kible (duvarında) balgam gördü. Ağrına gitmişti. Kalkıp eliyle kazıdı ve: “Sizden biri namaza kalkınca, Rabbine hususi hitapta bulunur veya Rabbi(nin kiblesi) kendisi ile kiblesinin arasındadır. Öyleyse hiç biriniz kible cihetine tükürmesin. (İlla tükürecekse bari) soluna veya ayağının altına tükürsün!” buyurdular. Sonra, (göstermek için) ridasının bir kenarını alıp içine tükürerek elbisesinin kenarını üst üste katladı, sonra da: “Veya şöyle yapın!” buyurdu [ve tükürüğü katlar arasında ovdu].⁴⁹

Ebû Saîd el-Hudrî^(ra) anlatıyor:

O günlerde bize, saf cins olmayan, yaygın halde bulunan ve piyasa değeri yüksek olmayan hurmalardan veriliyordu. Bu muhtelif cins kuru hurmanın bir karışımı idi. Biz bu hurmanın iki ölçüğünü bir ölçek kaliteli hurma mukabilinde satıyorduk. Yaptığımız Hz. Peygamber’in kulağına ulaşınca şöyle buyurdu: “İki ölçek hurmaya bir ölçek hurma, iki ölçek buğdaya bir ölçek buğday, iki dirheme bir dirhem şeklinde alışveriş olmaz.”⁵⁰

Bir rivayette de şöyle gelmiştir:

Hz. Bilâl^(ra), Rasûlullah^(sav)’a (iyi cins bir hurma olan) bernî hurması getirmişti. “Bu nereden?” diye sordu. Bilâl^(ra): “Bizde âdi hurma vardı. Rasûlullah^(sav)’ın yemesi için ondan iki ölçek vererek bundan bir ölçek satın aldık”, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber^(sav): “Eyvah! Bu ribânın ta kendisi, eyvah bu ribânın ta kendisi, sakın öyle yapma. Şayet iyi hurma satın almak istersen elindeki para karşılığı sat. Sonra onun parasıyla iyi hurmayı satın al” dedi.⁵¹

⁴⁸ Buhârî, Ezân 133, 138, 148, 150; Müslim, Salât 227-228; Ebû Dâvud, Salât 182 (968-969); Tirmizî, Salât 215 (289); Nesâî, İfıtah 189

⁴⁹ Buhârî, Salât 33, 35, 36, 39; Müslim, Mesâcid 54 (551); Nesâî, Tahâret 193

⁵⁰ Buhârî, Büyü 21; Müslim, Müsâkat 98 (1594-1596)

⁵¹ Buhârî, Vekâlet 11; Müslim, Müsâkat 96 (1594); Nesâî, Büyü 41

⁴⁷ Beyhâkî, Sünen, I, 46 (212)

Rasûlullah'ın yukarıda kaydedilen örnek davranışlarını dikkate aldığımızda, günümüzde “emri bi'l-ma'rûf” için çabalayan bazı ilim adamlarının ve insanların kusuru daha da iyi anlaşılacaktır. Zira onlar kimi insanlara yaptıklarının yanlış olduğunu, haram olduğunu belirtiyorlar, fakat ne yapmaları gerektiğine dair alternatifler sunmuyorlar. Oysa İslâm'da zinâ yasaklanmışsa evlilik sunulmuş, ribâ yasaklanmışsa ticâret öğretilmiş, domuz eti yasaklanmışsa dana eti ve diğer bazı hayvanların etinin yenmesine izin verilmiş; günaha düşülmüşse tevbe veya kefâret yoluyla bir çıkış yolu gösterilmiştir.

Bir başka örnek ise, herhangi bir konuda kullanılan zayıf veya mevzû hadîs yerine sahîh hadîs bulmaktır.

Diğer taraftan; alternatifler sunmak, ancak mümkün olabilen şeyler içindir. Bazen ise, geçerli hiçbir alternatif olmadığı halde bir yanlışın durdurulması gerekir. Durum, Allah'ın şeriatından uzak, kötü bir durum olabilir. Emri bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker için çabalayan kimseler alternatif bir yol da bulamamış olabilirler. Nitekim kâfir toplumlarda neşet eden ve bilahare Müslüman toplumlara da sirayet eden - mesela- finans ve yatırım organizasyonlarında böylesi problemler vardır. Hattâ bunların İslâm'da alternatifleri olmasına rağmen Müslümanlarda bu alternatifleri uygulama hususunda ihmal ve zayıflık gözlenmektedir.^(*) Elbette bu alternatifleri bilmeyenler de bulunmaktadır.

13- İnsanlara, yanlış yapmalarını engelleyecek yönde rehberlik etmek

Muhammed b. Ebî Ümâme b. Sehl b. Hanîf, babasından şunları işittiğini anlatmıştır:

Babam Sehl^(ra) (Cuhfe yakınlarındaki) Harrâr diye anılan mevkide yıkandı. Yıkanırken üzerindeki cübbeyi

çıkardığında Âmir b. Rabîa ona bakıyordu. Sehl, bembeyaz bir tene, güzel görünümlü bir cilde sahipti. Âmir: “Ne bugünkü bir manzarayı, ne de böylesine bir cildi hiç görmedim. Böyle bir cilt ancak çadıra çekilmiş bâkirede bulunabilir” dedi. Sehl daha orada iken ateşler içinde yanmaya başladı ve rahatsızlığı giderek şiddetlendi, dayanamayarak yere yıkıldı. Durum Rasûlullah^(sav)'a haber verildi ve: “Başını kaldıramıyor” dendi. Halbuki Sehl orduya kaydedilmişti. “Yâ Rasûlallah, o sizinle gelemez. Vallahi başını bile kaldıramıyor!” dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: “Onunla ilgili olarak herhangi bir kimseyi itham ediyor musunuz?” diye sordu. “Âmir b. Rebîa var” diye cevap verdiler. Rasûlullah, onu çağırıp kendisine kızdı ve: “Sizden biri niye kardeşini öldürüyor? Niye bir ‘Bârekallah!’ demedin? Onun için abdest al!” buyurdu. Bunun üzerine Âmir yüzünü, ellerini, kollarını, dizlerini ve ayaklarının etrafını ve izarının içini^(**) bir kaba yıkadı. Sonra, bir adam bu suyu onun (Sehl'in) üzerine arkasından döktü. Sehl birden kendine geldi ve iyileşti.”⁵²

Bu hâdiseden öğreniyoruz ki;

-Öğretmen [Hz. Peygamber], Müslüman kardeşine zarar veren kimseye kızdı.

-Böyle bir yanlışın zarar verici etkilerini ve ölüme dahî sebep olabileceğini açıkladı.

-Bir Müslüman'ın başına gelebilecek zararlı bir durumu önlemek için gerekli yolu gösterdi.

14- İnsanları yanlışlarıyla direkt yüzleştirmemek; genel ifâdelerle yanlış belirtmek

Hz. Enes^(ra) anlatıyor:

Bir namazın ardından Rasûlullah^(sav); “İnsanlara ne oluyor da namaz kılarken gözlerini semâya kaldırıyorlar?” dedi ve bu

^(*) Ya da kanûnî engeller, yollarını kapatmaktadır. (Editörün notu)

^(**) “İzarının içi” tâbiri ile ne kastedilmiştir? Bu münakaşalıdır. Böğür, üzerine izar bağlanan kısım, izarla örtülen ön, avret mahallinden kinayedir, uyluk kısmı vs. (Canan, a.g.e., XI, 368) -Editörün notu-

⁵² Mâlik, *Muvatta*, Ayn 1 (1972). Ayrıca bkz. Ahmed, *Müsned*, III, 486; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 107

hususta sert sözler söyledi. Sonra konuşmasını şöyle tamamladı: “Bunlar ya (yaptıklarından) vazgeçerler ya da gözleri(nin nûru) çekilip alınır.”⁵³

Hiz. ÂiŖe^(ra), nin anlattığına göre:

Berfire^(ra), mukâtebe^(*) borcunu ödeme hususunda yardımcı olması için kendisine (Hz. ÂiŖe'ye) uğramıŖtı. Henüz borcundan herhangi bir Ŗey ödememiŖti. Hz. ÂiŖe, Berfire'ye, “Efendinin âilesine dön, senin mukâtebe borcunu ödememi istiyorlarsa bir Ŗartla yaparım: Senin üzerindeki velâ hakkı^(**) bana geçmeli” dedi. Berfire dönüp, âilesine durumu anlattı. Onlar kabul etmediler ve: “Sana bir iyilik yapmak isterse yapsın. Buna karışmayız, ancak velâ hakkın bize âittir” dediler. Hz. ÂiŖe^(ra) bunun üzerine, durumu Hz. Peygamber^(sav)'e arzetti. Rasûlullah^(sav) ona: “Sen satın al, sonra da âzad et. Velâ hakkı, âzâd edene âittir” buyurdu. Bunu söyledikten sonra Rasûlullah^(sav) ayağı kalkarak Ŗu hitâbede bulundu: “İnsanlara ne oluyor ki, alışverişlerinde Kitâbullah'ta bulunmayan Ŗartları koşuyorlar? Kitâbullah'ta olmayan bir Ŗart koşana bu helâl olmaz. Böyle biri yüz Ŗart koşacak olsa da, Allah'ın Ŗartı daha doğru, daha sağlamdır.”⁵⁴

Yine ÂiŖe^(ra) anlatıyor:

Hiz. Peygamber^(sav), ruhsat ifade eden bir amelde bulunmuŖtu. Bazılarının bundan kaçındıklarını işitti. Bunun üzerine Rasûlullah^(sav) bir hitâbede bulundu. Âdeti vechile Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâda

⁵³ Buhârî, Ezân 91, Ebû Dâvud, Salât 167 (913); Nesâî, Sehv 9
^(*) Mukâtebe, bir köle veya câriyenin, efendisiyle, kendi bedelini ödeyerek hürriyetine kavuşmak için yaptığı anlaşmaya denir. İslâm'ın köleliği tetrici olarak ortadan kaldırma yollarından biridir. Berfire^(ra) de efendisiyle böyle bir anlaşma yapmış, ÂiŖe vâlidemiz de bu bedelin ödenmesinde ona yardımcı olmuŖtur. (Editörün notu)

^(**) Bir köle veya câriye hürriyetine kavuştuktan sonra, hürriyetine vesîle olanlarla bağı devam eder. Bunun mirasta da tesiri vardır. Bu hem dostluğu pekiştirir hem de yeni bir hayata atılmış köle veya cariyenin korunup gözetilmesine sebep olur. Hürriyete kavuşmuş bir insanı hayata başıboş bırakmayıŖ, düşünün her aklın kavrayacağı büyük bir inceliklidir. (Editörün notu)

⁵⁴ Buhârî, Mekâtib 2-5; Müslim, İtk 5 (1504)

bulunduktan sonra şöyle buyurdu: “Allah için söyleyin, bazıları benim yaptığım Ŗeyi beğenmeyip, kaçınıyorlarmış, sizce bu doğru mudur? Allah'a yeminle söylüyorum ki, ben Allah'ı onlardan çok daha iyi biliyorum. Allah'tan duyduğum korku da onların duyduklarından çok daha fazladır.”⁵⁵

Nesâî *Sünen*'ine Ŗu rivâyeti kaydetmiŖtir: Nebi^(sav) sabah namazını kıldırırken Rûm Sûresini okudu. Okumasının bir yerinde Ŗaşırıldı. Namaz bitince dedi ki: “Bir kısım insanlara ne oluyor da abdesti güzel almıyorlar?! Kur'ân'da Ŗaşırmamıza sebep olan onlardır!”⁵⁶

Yanlış yapan kimsenin, kimliğinin açıklanmadığı daha birçok örnek vardır. Kimlik açıklamamanın faydaları arasında Ŗunları hatırlatabiliriz:

-Yanlış yapan kişiden olumsuz bir tepki gelmesi, haksız da olsa kendisini savunması ya da öç almak için Ŗeytanın kışkırtmasına açık hale gelmesi engellenmiş olur.

-Böylesi bir metot, insanlar için nasihati kabule ve ders almaya daha uygundur.

-Kişinin yanlış, diğeri insanlar nezdinde gizlenmiş [böylece saygınlığı korunmuş] olur.

-Bu metotla eğitimcinin statüsü yükselir ve danışılan kimseyi daha çok sevdirebilir.

Ŗu hususu da belirtmekte fayda var: Kişiyi ifşâ etmeden yapılan yanlış belirtme metodu, o kişinin ve yaptığının insanların çoğunluğu tarafından bilinmediğinde kullanılır. Eğer insanların çoğu o kişinin ne yaptığını biliyorsa ve o kimse de insanlar tarafından bilindiğinin farkındaysa, o zaman bu yöntem yerine azarlama veya caydırıcı acı tedbirlere başvurulabilir.

Yanlış işleyen bir kişiye karşı ıslah metotlarından hangisinin daha münasip olduğunu tespit etmek önemlidir. Acaba davranışımız onu nasıl bir psikolojiye

⁵⁵ Buhârî, İ'tisam 5, Edeb 72; Müslim, Fedâil 127 (2356)

⁵⁶ Nesâî, İftitah 41. Benzer bir hadîs içi bkz. Ahmed, *Müsned*, III, 473

sokacak? Bu konuda net bir sonuca varılmalıdır. Bunun için, her bir seçeneğin uygulanma şartlarını iyi bilmemiz gerekir: Yanlış yapan kişiye kimlerin yanında öğüt veriyoruz? Öğüdümüzü kışkırtıcı, saldırgan bir tavırla mı, yoksa nazik, kibar bir tavırla mı veriyoruz? Bütün bunlara dikkat etmeliyiz. (Devam edecek)

Sultan Reşat'ın gelişini bekleyen Arnavutlar - 1911
www.muslimanarnavutluk.com

"Müslüman Arnavutluk'un Haftalık Bülteni Muştu" hiçbir ticari gaye gütmeyiz ve sadece elektronik ortamda yayımlanır. Yayımlanan yazıların müellifleri tarafından saklı tutulan hakları dikkate alınmak kaydıyla yazı ve sair materyal iktibas edilebilir.